

УДК 343.9

 DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1405266>
О.М. СИТНІК,

 аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ,
 м. Харків, Україна; e-mail: kaktus40@ukr.net;

 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3622-2804>

ХАРАКТЕРИСТИКА СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНИХ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ ВТЯГНЕННЮ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ТА ІНШУ АНТИГРОМАДСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

О.М. SYTNIK,

 Postgraduate student of a Ph.D., Kharkiv National University
 of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine; e-mail: kaktus40@ukr.net;

 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3622-2804>

CHARACTERISTICS OF SPECIAL-CRIMINOLOGICAL MEASURES TO PREVENT THE ENGAGING MINORS IN CRIMINAL AND OTHER ANTISOCIAL ACTIVITY

Постановка проблеми

Поширення в Україні випадків втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антигромадську діяльність (ст.304 КК України) становить серйозну кримінологічну й суто соціальну проблему. Цей різновид кримінальної активності органічно вплетений в механізми самодетермінації злочинності, забезпечує її спадковість, руйнує засади моральності неповнолітніх, розриває конструктивні зв'язки поколінь. Відтак, запобігання цим злочинам в умовах трансформації цивілізаційних основ розвитку українського суспільства, набуває виняткової актуальності.

Різні аспекти запобігання втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність висвітлювались у працях С.Ф. Денисова, К. Майкон (K. Michon), Дж. Макдевіта (J. McDevitt), І.П. Лановенка, І.О. Топольскової, Д. Фінкельхора (D. Finkelhor) та ін. Так, у докторській дисертації С.Ф. Денисова «Злочинність кримінально активної частини молоді та її запобігання в Україні» (2011 р.) приділено значну увагу дослідженню злочинності молоді, в тому числі й неповнолітніх. Проте, заходи кримінальної превенції практично не охоплюють впливу на фактори втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність.

Основні роботи І.П. Лановенка хоча і є специфікованими щодо проблем запобігання вказаним злочинам, проте їх більшість побачила світ ще за радянських часів. Тому наявні в них

рекомендації в значній мірі вже втратили свою актуальність. Це ж стосується і монографії І.О. Топольскової «Боротьба із втягненням неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність» (2003 р.). Віддаючи належне здобуткам вченої, зауважимо, що викладене в цій монографії бачення спеціально-кримінологічних заходів запобігання злочинам, передбаченим ст.304 КК України, не відповідають сьогоденньому соціокультурному контексту, правовим умовам, не спрямовані на деструкцію тих криміногенних чинників, що сформувалися протягом останніх п'яти років.

Варто відмітити й вагомі напрацювання К. Майкона, які, втім, виявляються вельми обмеженими в аспекті системного впливу на детермінаційний комплекс втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, адже фокусуються виключно на превентивних можливостях ювенального суду.

Роботи Дж. Макдевіта й Д. Фінкельхора присвячені віктимологічним засадам запобігання злочинам, в тому числі й тим, які вчиняються щодо неповнолітніх. Характеризуючись високим загальнотеоретичним евристичним та практикоперетворювальним потенціалом, наявні в них положення й рекомендації, в той же час, виявляються не достатньо адаптивними, специфікованими до запитів ефективного запобігання саме втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність. Не в останню чергу – через відсутність подібної

го складу злочину у кримінальному законодавстві США.

Таким чином, метою цієї статті є створення теоретичних передумов для удосконалення практики запобігання злочинам, передбаченим ст.304 КК України. Завданнями статті є розробка, науковий опис та пояснення перспективних юрисдикційних та неюрисдикційних заходів спеціально-кримінологічного запобігання злочинам, передбачених ст.304 КК України, спрямованих як на осіб злочинців, так і їх жертв. Її новизна полягає в тому, що удосконалено знання про систему заходів спеціально-кримінологічного запобігання втягненню неповнолітніх у злочинну та іншу антигромадську діяльність, в основі яких знаходиться домінуючий нерепресивний вплив на базові детермінанти злочинів, передбачених ст.304 КК України, у поєднанні із правотворчістю у сфері протидії злочинності, ефективною правозастосовною діяльністю Національної поліції, прокуратури, органів пробації із судом, іншими суб'єктами запобігання злочинам.

Принагідно зауважимо, що основу спеціально-кримінологічного запобігання втягненню неповнолітніх у злочинну та іншу антигромадську діяльність складають неюрисдикційні заходи, що застосовуються як спеціалізованими, так і неспеціалізованими суб'єктами кримінальної превенції та пов'язані з обструктивним впливом на детермінаційний комплекс цих злочинів поза сферою реалізації кримінальної відповідальності. До основних груп таких заходів слід віднести такі.

Зупинення поширення субкультури "АУЕ" – нової загрози для українських дітей

"АУЕ" з рос. "арестантско-уркаганское единство" или "арестантский уклад един" – "винахід" російського професійно-кримінального середовища і найбільшого свого розвитку закономірно сягнула саме на території Російської Федерації, в її східній та середній географічній полосі з тенденцією до просування на Захід. Станом на початок 2018 р. за даними ЗМІ її прояви фіксуються вже безпосередньо біля кордонів України – на території Брянської, Белгородської областей.

Навіть побіжне ознайомлення із матеріалами журналістських розслідувань, окремих публікацій на рівні тез доповідей та наукових статей у Російській Федерації, контент-аналіз їх ЗМІ [1–5] дає можливість найбільш пунктирно, у загальних рисах, стисло описати найважливіші кримінологічно значущі характеристики субкультури "АУЕ": 1) романтизація кримінального способу життя, тюремне та кримінально-субкультурне ідолопоклонство; 2) користування неповнолітніми тюремним аргом; 3) імплементація в середо-

вище неповнолітніх соціально-стратифікаційних принципів, норм злочинного середовища, "злочинського закону"; 4) заперечення цінності освіти, легальних інститутів влади, сім'ї, роботи; 5) вчинення злочинів як основи для існування, джерела доходів; 6) підтримка зв'язків із повнолітніми представниками злочинного середовища, здебільшого з тими, хто відбуває покарання у виді позбавлення волі; 7) поширення впливу на учнів загальноосвітніх навчальних закладів за пірамідальним принципом з метою систематичного вимагання грошей з подальшим їх спрямуванням в місця позбавлення волі.

За даними ж проведеного нами експертного опитування працівників підрозділів ювенальної превенції Національної поліції фіксуються лише окремі випадки обізнаності неповнолітніх у категоріях та цінностях «АУЕ» на території Дніпропетровської, Київської, Харківської Херсонської областей. Отже ця субкультура вже відтворюється і в Україні. Протидія їй має ґрунтуватися на дискредитації цінностей вказаних субкультур та представленням більш привабливої культурної альтернативи. В цьому аспекті на перший план виходять питання належної організації дозвілля, залучення дітей до заняття спортом.

Немаловажну роль в цьому аспекті відіграє також правовиховна робота працівників підрозділів ювенальної превенції Національної поліції в освітніх закладах на відповідній території. Така робота повинна передбачати широке інформування як учнів, так і педагогів про загрози субкультури "АУЕ", про безперспективність та соціальну ризикованість долучення до неї, супроводжуватись роз'ясненням положень закону про кримінальну відповідальність. Крім того, у взаємодії з підрозділами карного розшуку необхідно забезпечити оперативне супроводження навчальних закладів для вчасної фіксації і нейтралізації дій осіб, які намагаються поширювати норми і цінності "АУЕ", створювати групи неповнолітніх негативної спрямованості, налагоджувати систему вимагання, вчиняти інші протиправні й аморальні дії.

Також важливо на законодавчому рівні визнати кримінальну субкультуру та її ідеологію однією з деструктивних, пропаганда якої, а так само виготовлення продукції з символікою якої з метою збуту, зберігання з цією ж метою, а також збут має тягнути за собою кримінальну відповідальність.

Адміністративному нагляду – кримінологічне обґрунтування

Підвищення кримінологічної ефективності адміністративного нагляду в контексті досліджуваної проблематики спрямоване на зниження моти-

вації осіб, які вже мають кримінальний досвід, повертатися на шлях вчинення злочинів, в тому числі й пов'язаних із втягненням до злочинної діяльності неповнолітніх. Зокрема, здійснення адміністративного нагляду за особами, які відбули покарання у виді позбавлення волі обов'язково, на нашу думку, має включати необхідне кримінологічне забезпечення. Мова йде, перш за все, про: а) поглиблене вивчення піднаглядного, виявлення кримінологічно значущих його рис, здійснення типологічного профілювання; б) дослідження умов його життєдіяльності, виявлення потенційних жертв з числа неповнолітніх, які можуть бути втягнуті у злочинну чи іншу антигромадську діяльність піднаглядним; в) індивідуальний кримінологічний прогноз імовірності вчинення злочину, передбаченого ст.304 КК України; г) план заходів щодо недопущення реалізації негативного прогнозу.

Ці заходи складають самостійний напрям роботи підрозділів превентивної діяльності Національної поліції, зокрема, дільничних офіцерів поліції. Він має здійснюватись на постійній основі, спиратися на функціонування автоматизованих систем кримінологічної інформації, систем інтелектуального кримінального аналізу, здатних формувати прогнозні сценарії за визначеним набором критеріїв, ознак.

Виведення правоохоронних органів зі стану кримінально-превентивної дисфункції

Цей блок спеціально-кримінологічних заходів репрезентований такими напрямками діяльності:

– підвищення кваліфікації працівників органів досудового розслідування, ювенальної превенції, превентивної діяльності, карного розшуку Національної поліції, а також ювенальної юстиції органів прокуратури, суду. Мова йде про забезпечення їх відповідних кримінологічних та кримінальних правозастосовних компетентностей у справі виявлення фактів втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антигромадську діяльність, умов, що сприяли цьому, а також вірної кваліфікації вчиненого, забезпечення належної доказової бази.

Варто констатувати, що поліцейські означених підрозділів, а також прокурори не володіють достатніми знаннями про основні детермінанти (тому числі й віктимогенні) втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антигромадську діяльність, не обізнані у способах вчинення цього злочину, типових криміногенних (віктимогенних) ситуаціях, шляхах, методах їх обструкції. Така ситуація практично виключає можливість ран-

ньої діагностики на індивідуальному рівні можливості вчинення злочину, передбаченого ст.304 КК України, а виявлені факти залишаються без належної реакції на предмет вивчення та усунення умов, які сприяли кримінальній активності неповнолітнього.

Крім того, як засвідчило здійснене нами вибіркове дослідження матеріалів 150 кримінальних справ та проваджень про злочини, передбачені ст.304 КК України, у кожному третьому випадку фіксується очевидний брак доказової бази усвідомлення винним віку неповнолітнього, чітко визначеного змісту суспільно небезпечного діяння щодо втягнення. Цілком зрозуміло, що сама лише співучасть дорослого з неповнолітнім у вчиненні злочину ще не означає наявності факту втягнення останнього у злочинну діяльність. На жаль, на практиці непоодинокими є випадки "автоматичного" інкримінування в таких випадках ст.304 КК України без належного обґрунтування й доказування характеру, спрямованості суспільно небезпечних дій щодо втягнення.

Як видається, сформувані необхідні компетентності можливо як через корегування навчальних, тематичних планів дисципліни "Кримінологія" та похідних від неї курсів у закладах вищої освіти юридичного профілю, а також через систему службової підготовки та підвищення кваліфікації працівників, проведення з ними тематичних занять, тренінгів тощо;

– удосконалення механізму запобіжної діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції. Так, Інструкцією з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, затвердженої наказом МВС України від 19.12.2017 р. № 1044 серед основних задач цих підрозділів передбачено запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення [6]. Також до завдань віднесено ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення із ними заходів індивідуальної профілактики [6]. Проте, навіть побіжне ознайомлення зі змістом цієї Інструкції виявляє відсутність реальних механізмів реалізації цих завдань. Більше того, навряд чи ведення профілактичного обліку варто відносити до окремого завдання. Це – радше спосіб, форма організаційного забезпечення профілактичної діяльності, який ледве чи може бути визначений як самостійне завдання;

– повернення функцій оперативно-розшукової діяльності підрозділам ювенальної превенції, завдяки реалізації якої формується можливість раннього оперативно-розшукового запобігання втягненню неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність. В цьому контексті необхідним також видається організація в межах закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи МВС України напрямів підготовки фахівців для підрозділів ювенальної превенції;

– удосконалення організаційних умов та правових механізмів поліцейського піклування для запобігання дитячій бездоглядності в контексті зниження віктимності неповнолітніх щодо їх втягнення у злочинну та іншу антигромадську діяльність. Наразі ж слід визнати, що ця діяльність практично зведена до нуля. По-перше, через брак кадрів в підрозділах ювенальної превенції Національної поліції, до чиїх обов'язків входить реалізація такої діяльності, їх надмірної навантаженості іншими напрямками роботи. По-друге, через збереження системи показників службової діяльності, до критеріїв успішності якої запобігання дитячій бездоглядності не входить. Знову ж таки доводиться говорити про "палічну систему" обліку службової діяльності і її соціально негативні, бо навіть криміногенні наслідки. Необхідно в корені переглянути наявні підходи до організації діяльності підрозділів ювенальної превенції. Це мають бути підрозділи з широкою штатною структурою, диференціацією по секторах з спеціалізацією діяльності за напрямками, відповідною фаховою підготовкою, матеріальним забезпеченням;

– уніфікація та підвищення кримінологічної ефективності правового регулювання діяльності служб у справах дітей. На сьогоднішній день вказані служби функціонують як у структурі органів місцевого самоврядування (де діють сектори з питань запобігання (попередження) правопорушенням та дотримання законодавства щодо дітей), так і обласних державних адміністрацій, державної адміністрації м. Києва (по м. Севастополь, АРК, така адміністрація фактично не функціонує з причин тимчасової окупації АРК). Їх діяльність багато в чому носить хаотичний, фрагментарний, вибірковий, безініціативний характер; їх повноваження на обласному рівні (в районах, селах, селищах) дублюються, чим вноситься елемент дезорганізованості та безвідповідальності за стан справ на місцях.

Це ж стосується і питань взаємодії з підрозділами Національної поліції. Так, наприклад,

відповідно до п.2 Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України одним з повноважень ювенальної превенції є "інформування відповідних місцевих органів державної влади щодо батьків, інших законних представників, які не виконують обов'язки щодо виховання дітей, жорстоко з ними поводяться чи вчиняють стосовно дітей домашнє насильство" [6]. При цьому залишається незрозумілим, чому і які саме органи державної влади мають інформуватися, якщо при міських радах (а також органах місцевого самоврядування іншого рівня) функціонують служби у справах дітей, до компетенції яких входить опіка та піклування, представництво інтересів дітей, в тому числі й у Національній поліції тощо. І таких прикладів багато. Тож варто упорядкувати діяльність цих суб'єктів, визначити правові засади, порядок їх діяльності на рівні законів України "Про місцеве самоврядування в Україні", "Про обласні державні адміністрації", відповідних Типових положень про ці служби.

Ювенальний суд – вимога часу

Необхідність у створенні, діяльності такого суду зумовлена не лише особливим предметом доказування та в цілому порядком провадження по злочинах, вчинених неповнолітніми, а й специфічністю завдань, які ставляться перед правосуддям щодо неповнолітні. Так, відповідно до ст.5 Пекінських правил цілі правосуддя щодо неповнолітніх полягають у забезпеченні добробуту неповнолітнього і того, щоб будь-які заходи впливу на неповнолітнього правопорушника були завжди порівняні як з особливостями особистості, так і з обставинами правопорушення [7]. В цьому контексті заслуговує не увагу думка А.О. Джужи, яка вказує, що ювенальна юстиція має базуватися на відновному принципі охорони, відновлення. У цьому її суттєва відмінність від сучасного "дорослого" правосуддя. Правосуддя у справах дітей має бути не каральним, а передовсім таким, що відновлює порушені права та свободи жертви злочину або потерпілого [8, с.122].

Як слушно зауважує К. Майкон, ювенальне правосуддя має також бути спрямоване й на реалізацію реабілітаційної функції [9]. Реабілітація стосується і дитини, яка потерпіла від жорстокого поводження або недбального піклування, і неповнолітнього правопорушника, який має бути ресоціалізований. Для цього ювенальний суд має стати координатором програм і проектів, а також центральною інституцією серед низки державних та недержавних установ і органів [10, с.128].

Таким чином, ювенальний суд має у своїй діяльності забезпечувати передусім глибоко спеціалізований, кримінологічно обґрунтований, зорієнтований на добробут дитини у балансі з правами та свободами жертв злочинів підхід до правосуддя. Це є запорука запобігання надмірній репресії, стигматизації, подальшої криміналізації неповнолітніх. Успішне досягнення цих цілей – суттєва обструкція віктимогенних факторів втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антигромадську діяльність. Більш детальний розгляд питань, пов'язаних зі створенням вказаного судового органу лежить в площині конституційного права, у зв'язку з чим в цій роботі немає сенсу у подальшому розвитку цього аспекту досліджуваної проблематики.

Удосконалення норм про кримінальну відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність

З метою підвищення ефективності правозастосовної практики, приведення її у відповідність до вимог єдності, законності, вважаємо за необхідне уточнити зміст і термінологію окремих видів суспільно небезпечних діянь, передбачених ст.304 КК України. Зокрема, пропонуємо у назві та змісті диспозицій ст.304 КК України замінити термінологічну зв'язку «втягнення у злочинну діяльність» іншою – «втягнення у вчинення злочину». Гадаємо, такий крок сприятиме оптимізації відповідного сектору правоохоронної діяльності завдяки більш точному визначенню моменту закінчення злочину, формуванню його склад як матеріального.

Також доцільним, на нашу думку, видається в ч.1 ст.304 КК України в порядку *de lege ferenda* передбачити кримінальну відповідальність за втягнення неповнолітніх у пияцтво, заняття жебрацтвом або азартними іграми, в ч.2 – за втягнення у вчинення злочину, в ч.3 – за діяння, передбачені ч.ч.1 або 2, вчинені щодо малолітньої особи або батьком, матір'ю, вітчимою, мачухою, опікуном чи піклувальником, або особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про нього. Така диференціація кримінальної відповідальності в залежності від видів антигромадської діяльності, до якої втягується неповнолітній, забезпечить більшу справедливість кримінального закону, індивідуалізацію заходів кримінально-правового впливу.

Підвищення кримінологічної обґрунтованості застосування кримінального закону

Йдеться про проблему неоднакового застосування положень ст.304 КК України на практи-

ці, відсутність єдиних підходів у тлумаченні ознак об'єктивної сторони, моменту закінчення злочину та й взагалі, чи дійсно мало місце втягнення у злочинну чи іншу антигромадську діяльність, які наслідки воно мало, навіть якщо вони виходять за межі складу злочину, однак можуть впливати на оцінку ступеню суспільної небезпечності діяння.

Покращити правозастосовну практику, на нашу думку, здатні узагальнення, роз'яснення Верховного Суду, методичні рекомендації Головного слідчого управління Національної поліції, Генеральної прокуратури щодо тлумачення ознак складу злочину, передбаченого ст. 304 КК України, визначення переліку найбільш поширених способів втягнення (пропозиція, переконання, підкуп, погроза, насильство, обман тощо) неповнолітніх у злочинну та іншу антигромадську діяльність, орієнтування правозастосувачів на встановлення, доказування характеру взаємовідносин між винним і потерпілим, які обумовлювали можливість впливу на останнього в межах суспільно небезпечного діяння щодо втягнення. Крім того, доцільним видається доповнити ст.66 КК України (обставини, які пом'якшують покарання) пунктом 3-1 такого змісту: «Вчинення злочину неповнолітнім внаслідок втягнення його у злочинну діяльність».

Забезпечення превентивної спрямованості кримінальної процесуальної діяльності

Слід максимально забезпечити досягнення запобіжних цілей від реалізації заходів кримінально-правового характеру щодо неповнолітніх, втягнутих у злочинну діяльність, а також зменшення соціально та особистісно деструктивного посткримінального ефекту від втягнення і пов'язаного з ним державного реагування (послаблення стигматизації). Цього можливо досягти шляхом запровадження обов'язкової досудової пробації у випадках вчинення злочину неповнолітнім внаслідок його втягнення у злочинну діяльність (злочинець і жертва співпадають в одній особі), а також покладання обов'язку на слідчого, прокурора вживати заходів щодо виявлення та усунення умов, які сприяли вчиненню злочину. З цією метою необхідно внести доповнення до ч.5 ст.314 КПК України [11] такого змісту: «Суд зобов'язаний винести ухвалу про складання досудової доповіді щодо особи неповнолітнього, який обвинувався у вчиненні злочину, внаслідок його втягнення у злочинну діяльність».

Необхідною умовою забезпечення превентивної спрямованості кримінальної процесуальної діяльності підрозділів Національної поліції є

удосконалення правової регламентації саме запобіжних функцій. Відповідно до абз.2 п.4 Положення про Національну поліцію, Національна поліція провадить превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень [12]. Абз.3 п.4 зобов'язує Національну поліцію виявляти причини та умови, що сприяють учиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживати в межах своєї компетенції заходів щодо їх усунення [12]. Втім цілісного механізму такої діяльності, знову ж таки, немає. Тому доцільним, на нашу думку, було би доповнити: а) ст.7 КПК України «Загальні засади кримінального провадження» [11] пунктом 23, який викласти в такій редакції: «Забезпечення виявлення умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, вжиття заходів щодо їх усунення»; б) КПК України [11] статтю 29-1 «Забезпечення виявлення умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, вжиття заходів щодо їх усунення» відповідного змісту.

Удосконалення тактики обмеження, ускладнення антисуспільного впливу з боку втягувача на неповнолітнього

Вказане обмеження має здійснюватися підрозділами Національної поліції і передбачає такий загальний алгоритм дій:

1) виявлення потенційних втягувачів неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність на підставі даних про типові кримінологічні риси осіб злочинців. Ця діяльність проводиться за багатьма напрямками, що відповідають службовій спеціалізації основних суб'єктів запобіжної діяльності: як в межах слідчої профілактики, так і оперативно-розшукової, діяльності дільничних офіцерів поліції;

2) блокування розгортання мотивації на вчинення злочину, передбаченого ст.304 КК України, шляхом схиляння особи до відмови від злочинної поведінки, переконання, роз'яснення положень кримінального закону про відповідальність за відповідні дії;

3) у разі неможливості схилити до відмови від злочинної поведінки – створення перепон, ускладнення вчинення можливостей втягнення неповнолітнього у злочинну чи іншу антигромадську діяльність шляхом: інформування батьків (або осіб, які їх замінюють) неповнолітнього, рекомендації тимчасово змінити місце проживання (виїхати до родичів в інші населені пункти), зміни номер стільникового зв'язку; інформування та захисту потенційної жертви злочину,

до вчинення якого має намір втягнути неповнолітнього винний; технічний захист об'єктів, місцевості; ускладнення доступу до знарядь, засобів вчинення планованого злочину; припинення злочину на стадії готування чи замаху;

4) виявлення неповнолітніх з передкримінальною антисуспільною поведінкою, постановка їх на профілактичний облік в підрозділі ювенальної превенції Національної поліції;

5) кримінологічна діагностика та прогнозування розвитку негативних особистісних рис неповнолітнього, виявлення джерел антисуспільного впливу на нього, інших психотравмуючих факторів з числа криміногенних та/або віктимогенних ситуацій;

б) прогнозування імовірності втягнення неповнолітнього у злочинну чи іншу антигромадську діяльність;

7) забезпечення нейтралізації негативних чинників мікросоціального рівня, блокування розвитку криміногенних та/або віктимогенних ситуацій, зниження віктимності неповнолітнього, що також за слушним зауваженням Дж.М. Сгарзи (Sgarzi J.M.), Дж. Макдевіта (McDevitt J.), Д. Фікельхор (Finkelhor D.) визнається одним із пріоритетних напрямів протидії злочинності неповнолітніх, забезпечення безпеки дітей від кримінальних впливів загалом [13, с.221–243; 14, с.9–34].

Дезорганізація групи осіб негативної (антисуспільної) спрямованості, у складі якої є неповнолітні

Ця діяльність може відбуватися із застосуванням таких тактичних прийомів:

а) публічно здійснений (з по можливості якомога ширшим інформуванням про це сусідів, осіб з числа найближчого побутового оточення) виклик до відділу Національної поліції для профілактичної бесіди лідера, активних членів угруповання;

б) повторний виклик такої особи до відділу Національної поліції з метою зниження до нього довіри з боку інших членів групи, створення враження активного співробітництва з правоохоронними органами;

в) дискредитація лідера чи окремих членів такої групи через поширення недостовірної інформації з дотриманням вимог безпеки та законності;

г) затримання дорослих членів, потенційних втягувачів за іншими приводами та підставами і припинення, таким чином, втягнення і відповідного злочину, до якого відбувається втягнення, на стадії готування чи замаху;

д) імітація входження дорослого члена до складу такої групи з подальшим проведенням роботи щодо переорієнтування її діяльності на соціально позитивну: залучення неповнолітніх до заняття спортом, ініціювання працевлаштування, сприяння у ньому тощо.

Висновки

Ефективна система спеціально-кримінологічного запобігання втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність передбачає єдність юрисдикційних та неюрисдикційних заходів. Домінантними є перші, що застосовуються в межах нерепресивної діяльності як спеціалізованих, так і неспеціалізованих суб'єктами кримінальної превенції, пов'язані з обструктивним впливом на детермінаційний комплекс цих злочинів поза

сферою реалізації кримінальної відповідальності. Юрисдикційні запобіжні заходи реалізуються в діяльності підрозділів Національної поліції, суду, полягають у застосуванні положень закону про кримінальну відповідальність, а також специфічних тактичних прийомів ранньої та безпосередньої превенції, спрямованих як на потенційного втягувача неповнолітніх у злочинну діяльність, так і його жертв. Необхідною умовою ефективності цих заходів є удосконалення КК та КПК України, а також відомчих нормативно-правових актів, що регламентують діяльність підрозділів ювенальної превенції, превентивної діяльності Національної поліції, ювенальної юстиції органів прокуратури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Результаты анкетирования: В школе № 5 поселка Сосновый бор распространено «АУЕ». URL: <https://www.infpol.ru/news/society/139392-rezultaty-anketirovaniya-v-shkole-5-poselka-sosnovyy-bor-rasprostraneno-aue>.
2. Субкультура АУЕ: как заметить и остановить? URL: <http://www.yaroditel.ru/parents/base/experts/subkultura-aue-kak-zametit-i-ostanovit>.
3. Что такое АУЕ и стоит ли его опасаться? URL: <https://meduza.io/feature/2017/06/20/что-такое-ауе-и-стоит-ли-его-опасаться>.
4. Субкультура АУЕ: реальная опасность или просто мода? URL: <https://lubertyriamo.ru/article/107854/subkultura-aue-realnaya-opasnost-ili-prosto-moda-.xl>.
5. Новая угроза молодежи России – деструктивная субкультура АУЕ. URL: <http://rusprav.tv/novaya-ugroza-molodezhi-rossii-destruktivnaya-subkultura-aue-82008>.
6. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2017 № 1044. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE32138.html.
7. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних ("Пекинские правила") : от 29.11.1985 г. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_211.
8. Джужа А. О. Ювенальна юстиція та її роль у профілактиці правопорушень серед дітей. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : Тези доповідей наук.-теорет. конф. (м. Київ, 20 березня 2014 року) / ред. кол. В. В. Коваленко, В. В. Черней, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 120–123.
9. Michon K. Juvenile Court: An Overview. URL: <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/juvenile-court-overview-32222.html>.
10. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: історико-теоретичне дослідження : монографія. Одеса : Фенікс, 2008. 328 с.
11. Кримінальний процесуальний кодекс : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651–VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
12. Про затвердження Положення про Національну поліцію : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF/paran9#n9>.
13. Sgarzi J. M., McDevitt J. Victimology. A study of Crime Victims and Their Roles. New Jersey. Upper Saddle River. 2014. 397 p.
14. Finkelhor D. Childhood victimization: violence, crime and abuse in the lives of young people. New York: Oxford University Press, 2008. 226 p.

REFERENCES

1. *Rezultaty anketirovaniya: V shkole № 5 poselka Sosnovyy bor rasprostraneno «AUYe»* [Results of the questionnaire: In the school № 5 of Sosnovy Bor settlement "AUE"]. Retrieved from: <https://www.infpol.ru/news/society/139392-rezultaty-anketirovaniya-v-shkole-5-poselka-sosnovyy-bor-rasprostraneno-aue> (in Russ.).

2. *Subkul'tura AUYe: kak zametit' i ostanovit'?* [Subculture AUE: how to notice and stop?]. Retrieved from: <http://www.ya-roditel.ru/parents/base/experts/subkul'tura-ae-kak-zametit-i-ostanovit> (in Russ.).
3. *Chto takoye AUYe i stoit li yego opasat'sya?* [What is AUE and should it be feared?]. Retrieved from: <https://meduza.io/feature/2017/06/20/chto-takoe-ae-i-stoit-li-ego-opasatsya> (in Russ.).
4. *Subkul'tura AUYe: real'naya opasnost' ili prosto moda?* [The subculture of AUE: a real danger or just a fashion?]. Retrieved from: <https://lubertsyriamo.ru/article/107854/subkul'tura-ae-realnaya-opasnost-ili-prosto-moda-.xl> (in Russ.).
5. *Novaya ugroza molodezhi Rossii – destruktivnaya subkul'tura AUYe* [A new threat to the youth of Russia is the destructive subculture of AUE]. Retrieved from: <http://rusprav.tv/novaya-ugroza-molodezhi-rossii-destruktivnaya-subkul'tura-ae-82008> (in Russ.).
6. *Pro zatverdzhennyya Instruksiyi z orhanizatsiyi roboty pidrozdiliv yuvenal'noyi preventsiyi Natsional'noyi politsiyi Ukrayiny* [On approval of the Instruction on organization of the work of the juvenile preventive units of the National Police of Ukraine]. Nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrayiny (19.12.2017 No 1044). Retrieved from: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE32138.html (in Ukr.).
7. *Minimal'nyye standartnyye pravila Organizatsii Ob'yedinennykh Natsiy, kasayushchiesya otpravleniya pravosudiya v otnoshenii nesovershennoletnikh ("Pekinskiye pravila")* [United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules")]. (29.11.1985). Retrieved from: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_211 (in Ukr.).
8. Dzhuzha, A. O.; Kovalenko, V. V., Chernyey, V. V., Dzhuzha, O. M., & Vasylevych, V. V. et al. (Eds.). (2014). *Yuvenal'na yustyt'siya ta yiyi rol' u profilaktytsi pravoporushen' sered ditey* [Juvenile Justice and its role in preventing offenses among children]. In: *Kryminolohichna teoriya i praktyka: dosvid, problemy s'ohodennya ta shlyakhy yikh vyrishennya*: Tezy dopovidey nauk.-teoret. konf. (m. Kyiv, 20 bereznya 2014 roku). Kyiv: Natsional'na akad. vnutr. sprav. (s. 120–123) (in Ukr.).
9. Michon, K. Juvenile Court: An Overview. Retrieved from: <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/juvenile-court-overview-32222.html> (in Eng.).
10. Krestovs'ka, N. M. (2008). *Yuvenal'ne pravo Ukrayiny: istoryko-teoretychne doslidzhennya: monohrafiya* [Juvenile Law of Ukraine: historical and theoretical research: monograph]. Odesa: Feniks (in Ukr.).
11. *Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks* [Criminal Procedure Code]. Zakon Ukrayiny (13.04.2012 No 4651–6). Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (in Ukr.).
12. *Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Natsional'nu politsiyu* [On Approval of the Provision on the National Police]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny (28.10.2015 No 877). Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF/paran9#n9> (in Ukr.).
13. Sgarzi, J. M., & McDevitt, J. (2014). *Victimology. A study of Crime Victims and Their Roles*. New Jersey. Upper Saddle River (in Eng.).
14. Finkelhor, D. (2008). *Childhood victimization: violence, crime and abuse in the lives of young people*. New York: Oxford University Press (in Eng.).

Надійшла 20.04.2018

РЕКОМЕНДОВАНЕ ЦИТУВАННЯ (RECOMMENDED CITATION), АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS)

**Ситнік О. М. Характеристика спеціально-кримінологічних заходів запобігання втягненню неповнолітніх у злочинну та іншу антигромадську діяльність. Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2018. № 3. С. 96–104. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2018_3_14.pdf
DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1405266>**

Охарактеризовано систему заходів спеціально-кримінологічного запобігання втягненню неповнолітніх у злочинну та іншу антигромадську діяльність. Надано опис та пояснення заходів протидії кримінальній субкультури, підвищення компетенції, організаційно-структурної та функціональної оптимізації суб'єктів правозастосування у сфері реалізації державної політики щодо захисту прав дитини, правоохоронної та діяльності та правосуддя. Розроблено пропозиції щодо удосконалення норм про кримінальну відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, підвищення кримінологічної обґрунтованості застосування кримінального закону, забезпечення превентивної спрямованості кримінальної процесуальної діяльності. Сформовано рекомендації щодо кримінологічної тактики обмеження, ускладнення антисуспільного впливу з боку втягувача на неповнолітнього. Наголошено на необхідності поєднання антикриміногенних та віктимологічних заходів.

Ключові слова: втягнення; неповнолітні; злочинна діяльність; антигромадська діяльність; запобігання; субкультура; обмеження

Сытник Е.Н. Характеристика специально-криминологических мер предупреждения вовлечения несовершеннолетних в преступную и иную антиобщественную деятельность

Охарактеризована система мер специально-криминологического предупреждения вовлечения несовершеннолетних в преступную и иную антиобщественную деятельность. Дано описание, объяснение мер противодействия криминальной субкультуре, повышению компетентности, организационно-структурной и функциональной оптимизации субъектов правоприменения в сфере реализации государственной политики по защите прав детей, правоохранительной деятельности и правосудия. Разработаны предложения по совершенствованию норм об уголовной ответственности за вовлечение несовершеннолетних в преступную деятельность, повышению криминологической обоснованности применения уголовного закона, обеспечению превентивной направленности уголовной процессуальной деятельности. Сформированы рекомендации по криминологической тактике ограничения, осложнения антиобщественного влияния со стороны вовлекателя на несовершеннолетнего. Отмечена необходимость сочетания антикриминогенных и виктимологических мер.

Ключевые слова: вовлечение, несовершеннолетний; преступная деятельность; антиобщественная деятельность; предупреждение; субкультура; ограничение

Sytник O.M. Characteristics of Special-Criminological Measures to Prevent the Engaging Minors in Criminal and Other Antisocial Activity

The proliferation of the incidents of engaging minors in criminal and other antisocial activity (the Art.304 of the Criminal Code of Ukraine) presents a serious criminological and social problem in Ukraine. This type of criminal activity inherently blended into criminal self-determination mechanism provides criminal succession, ruins minors' morality grounds, and disrupts constructive links between generations. Therefore prevention of such crimes in conditions of transformations of civilization foundations of the development of Ukrainian society acquires particular urgency. The objective of the article is creating theoretical premises for enhancement practical prevention of crimes under the Art.304 of the Criminal Code of Ukraine. The tasks of the article are the following: elaboration, scientific description, and explanation of progressive jurisdictional and non-jurisdictional special-criminological preventive measures for crimes under the Art.304 of the Criminal Code of Ukraine aiming at offenders as well as at their victims. Methods of research: dialectic, expert assessments, legal-dogmatic, systemic and structural analysis, content analysis mass media reports and criminal cases file materials. The article ascertains two groups of special criminological preventive measures for engaging minors in criminal and other antisocial activity: non-jurisdictional and jurisdictional. Non-jurisdictional measures are implemented both by specialized as well as non-specialized subjects of crime prevention and connected with obstructive influence on a determinative complex of such crimes beyond the application of the criminal liability. The main groups of these measures are the following: counteracting proliferation of criminal subculture, domestic violence; enhancement of social adaptation process for persons who have served imprisonment or restraint of liberty in the context of counteracting criminal recidivism; enhancement preventive measure for child homelessness etc. Jurisdictional measures of special criminological prevention involve activity aimed at mitigating factors of engaging minors in criminal and other antisocial activity using the instruments of ensuring accountability of persons committing crimes under the Art.304 of the Criminal Code of Ukraine. The article enhances scientific provisions on the tactic of individual crime prevention of crimes under the Art.304 of the Criminal Code of Ukraine, which provide algorithm of proceedings with identification of potential offenders as well as their victims, taking measures on termination of criminal motivation development, obstruction of typical criminogenic and victimogenic situations, increasing complexity of opportunities for engaging minors in criminal and other antisocial activity, disorganization of informal groups of antisocial orientation which encompass minors.

Key words: engaging; minors; criminal activity; antisocial activity; prevention; subculture; restriction